

Марина Бозкурт,
аспірантка кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-9081-0853

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-8>

УДК 347.77

Ціннісні та етичні засади академічної доброчесності

Сьогодення характеризується глобалізацією всіх сфер суспільного життя, зокрема й науки. В епоху діджиталізації все простіше стає знаходити потрібний матеріал і використовувати його. З одного боку, це сприяє розвитку та прогресу, а з іншого – все частіше постає питання щодо поширення «фальшивої науки», яка ґрунтується на плагіаті, фальсифікаціях, обмані.

У 1991 році Гарнад описав чотири етапи в засобах отримання та розповсюдження знань у людей. Першими трьома були поява мови (сотні тисяч років тому) та винахід писемності (кілька тисяч років тому) та друку (понад 500 років тому). Четвертий розпочався зовсім недавно, коли винахід Інтернету та можливості, які він забезпечує, дав змогу бути видавцем – миттєво та глобально передавати будь-яку інформацію, яку вони бажають, правдиву чи помилкову [1, с. 39–53].

Основоположником наукового підходу, відповідно до якого будь-яке знання має базуватися на фактах і експерименті, став Френсіс Бекон (1561–1626). Ф. Бекон стверджував, що під час збору даних потрібно шукати не тільки те, що підтверджує наші

думки, але й враховувати факти, що їм суперечать. Вирішальна перевірка теорії відбувається, коли ви шукаєте факти, що суперечать їй. Тільки наука могла досліджувати світ методично, раціонально і неупереджено, але при цьому демонструючи постійно практичну вигоду своїх відкриттів [2, с. 30].

Створення наукових товариств та видання журналів, починаючи з «Філософських трансакцій Королівського товариства», вперше опублікованих у 1665 р., забезпечило механізм подання інформації, яку можна було б критично дослідити науковою спільнотою. Ці дослідження приймалися науковою спільнотою як фундаментальні чи як такі, що не заслуговують уваги. Далі теорії могли змінюватись і відповідно наукове співтовариство мало можливість змінювати свої погляди відносно раніше розглянутих досліджень та висунутих теорій. Слід зазначити, що такий гнучкий характер науки є однією з причин її міцності, а не слабкості [3, с. 2].

Еволюція процесу наукового дослідження в другій половині ХХ століття встановила «золотий стандарт» для надійності знань. Це є основою

поваги, в якій проходила наука, як чесне і неупереджене джерело знань, заснованих на доказах, не тільки для розширення кордонів галузі, але й для інформування громадськості та політиків та сприяння прийняттю рішень [4, с. 623].

Важливість отримання результатів наукових досліджень зумовлена їх впливом на подальший розвиток суспільства, держави, промисловості, оборони. Немає сфери життєдіяльності, не охопленої впливом досягнень наукових досліджень. Це зумовлює особливу відповідальність науковців як перед суспільством та його майбутнім, так і перед колегами. Усвідомлення важливості наукової діяльності, прийняття етичних стандартів є невід'ємною складовою частиною формування відповідального високопрофесійного науковця.

Доброчесність є чеснотою, яка визначає рівень етичного розвитку суспільства і одночасно сприяє йому. Фінансування державою освіти та науки має під собою підґрунтя формування освіченого суспільства, яке буде забезпечувати свій розвиток.

Порушення академічної доброчесності набули широкого поширення в освітньому середовищі. Реакція наукового товариства на прояви академічної недоброчесності є важливим маркером рівня формування професійної етики, нетерпимості до порушення прав та інтересів творців, науковців, винахідників.

У сучасних умовах поширеним є підхід, який ґрунтується в першу чергу на застосуванні санкцій до порушників. І хоча такі заходи можуть призвести до бажаних змін у поведінці, доволі складно визначити зумовленість таких змін – страх покарання чи трансформація внутрішнього ставлення та усвідомлення важливості дотримання академічної доброчесності. Якщо зміна виникає через страх виявлення порушення та страх покарання, не слід виключати спроби ввести в оману в

ситуаціях, коли особа буде вважати, що вірогідність виявлення порушень буде доволі низькою. Однак якщо зміна відбудеться внаслідок формування власного кодексу етичної професійної поведінки, навмисний плагіат, фальсифікації, обман є вкрай маловірогідними [5, с. 11].

Що сприяє і визначає недоброчесну поведінку. Фельдман, Чао, Фарх та Барді [6] показують у своїй серії досліджень, що існує стійкий та послідовний зв'язок між цінностями та неетичною поведінкою. Цінність, як вважається, впливає на численні моделі судження та поведінку [7], включаючи етичний вимір прийняття рішень [8; 9, с. 2].

Із психологічної точки зору ціннісні орієнтації є компонентом структури особистості, який відображає життєвий досвід, накопичений особистістю в індивідуальному розвитку, та являє собою серцевину свідомості, з огляду на яку особистістю приймаються рішення щодо важливих життєвих питань. У ціннісних орієнтаціях виявляється стійке, соціально-зумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ та ідеалів [10].

Вчинок є наслідком рішення (в ситуації морального вибору) і порушує інтереси інших людей чи задовольняє ці інтереси. Рішення приймається на підґрунті сформованих моральних цінностей, так би мовити, на підставі власного морального кодексу. Якщо це кодекс егоїста, то вчинки людини частіше будуть порушувати інтереси інших, якщо це кодекс альтруїста, то вчинки будуть спрямовані на задоволення потреб інших. Але обидва варіанти є відхиленням від того, що в дійсності потрібно людині для формування внутрішнього балансу і задоволення власних потреб. Ураховуючи, що людина є істотою соціальною, то можна говорити про те, що щастя окремої людини залежить від зовнішніх

обставин, зокрема від стосунків з іншими і відношення до неї інших. Тому, мабуть, для досягнення балансу приватних та загальних інтересів потрібен «збалансований» внутрішній кодекс, який дозволяє бути альтруїстичним егоїстом.

Кожний людський вчинок як наслідок обраного рішення в ситуації морального вибору так чи інакше стосується інтересів інших людей, суспільства. Оскільки моральний вибір виражає реальний зв'язок особистості з іншими людьми, а одержаний результат набуває певного значення для інших людей, це завжди накладає відповідальність на особистість. Ця відповідальність, як вважає Г. Балл, умовно може бути поділена на внутрішню та зовнішню. Внутрішня відповідальність є атрибутом такої моральної категорії, як совість. Вона виражає прагнення особистості усвідомлювати наслідки своїх вчинків, діяти відповідно до цих усвідомлень, керуватись нормами моралі. Зовнішня відповідальність виявляється у вигляді санкцій суспільства на дії особистості [11, с. 13]. Отже, відповідальність особи в контексті моралі означає брати на себе всі наслідки своїх вчинків. Відповідальна поведінка особи в контексті моралі протистоїть безвідповідальній, тобто це вчинки, які відбуваються без урахування наслідків для себе та інших. Безвідповідальність завжди пов'язана з байдужістю і легковажністю або з надмірною самовпевненістю.

Цілісність – це один із моральних принципів, пов'язаних із моральною прямою. Доброчесність у дослідженнях є важливою для збереження наукової досконалості та збереження довіри громадськості. Цілісність характеризує як окремих дослідників, так і інституції, в яких вони працюють. Однак поняття цілісності в дослідженнях не можна звести до однорядкового визначення. Для вченого цілісність уособлює насамперед прагнення

людини до інтелектуальної чесності та особистої відповідальності. Це аспект морального характеру та досвіду. Для установи це прагнення створити середовище, яке сприяє відповідальній поведінці, дотримання стандартів досконалості, надійності та законності. Особи та установи повинні виховувати культуру, в якій високі етичні стандарти є нормою, заохочується постійний професійний розвиток та зберігається довіра громадськості до наукового співтовариства.

Як зазначено в дослідженні, проведеному Комітетом Національної дослідницької ради з оцінки доброчесності США та Інститутом медицини дослідницьке, середовище постійно змінюється, і ці зміни впливають на культуру та проведення досліджень. Як і в будь-якій системі, яка досліджується науково, саме середовище дослідження містить змінні та константи. Найбільш непередбачуваною та впливовою змінною є окремий вчений. Внесок людини в дослідницьке середовище значною мірою визначається професійною доброчесністю науковця, на яку, у свою чергу, впливає освіта та культурно-етичне виховання, ціннісні установки та установки, які сприяють формуванню ідентичності, унікальним рисам особистості. Оскільки кожен окремий дослідник привносить унікальні якості у дослідницьке середовище, константи повинні надходити із самого середовища. Академічні установи повинні послідовно та ефективно забезпечувати навчання та освіту, політику та процедури, а також інструменти та системи підтримки. Інституційні очікування повинні бути однозначними, а наслідки своєї поведінки – чіткими. Інституційні лідери повинні власними діями задавати тон установам. Ті, хто займає керівні посади, повинні явно та активно підтримувати та брати участь у діяльності, яка сприяє відповідальному

проведенню досліджень. Той, хто потребує допомоги, повинен мати готовий доступ до обізнаних лідерів і мати можливість звертатися за допомогою та порадою, не остерігаючись наслідків [12, с. 4].

У науковій доктрині мало досліджень було зосереджено на зв'язках між цінностями та академічним обманом. Цінність, як вважається, впливає на численні моделі судження та поведінки [7], включаючи етичний вимір прийняття рішень [8]. Фельдман [6] показує, що існує міцний та послідовний зв'язок між цінностями та неетичною поведінкою. Більш конкретно, неетична поведінка, здається, позитивно пов'язана з значеннями само зміцнення і негативно пов'язана із самоперехідністю та збереженням. Ці результати є ще одним стимулом шукати попередників сьогодишньої епідемії академічної нечесності у сфері людських цінностей [9, с. 2].

Академічна порядність – це моральний кодекс або етична політика академічного середовища, що включає такі цінності, як уникнення омани чи плагіату, дотримання академічних стандартів, чесності і ретельності в дослідженнях та академічних публікаціях [13].

На нашу думку, основою формування академічної доброчесності виступають кодекси професійної етики, які визначають правила поведінки у професійній спільноті. Дотримання таких кодексів є не менш важливим, ніж дотримання вимог законодавства, оскільки саме етичні стандарти закладають фундамент функціонування різних професійних сфер та є свідченням їх стабільності, ефективності та продуктивності. Сьогодні затверджено Етичний кодекс вченого України, Кодекс етики українського журналіста, Правила адвокатської етики, Кодекс суддівської етики. Аналіз змісту таких кодексів свідчить про те, що неетичною визнається

поведінка, яка порушує такі норми, як: добросовісність, чесність, повага, професіоналізм, компетентність.

О.А. Леонтович зауважує, що етичні норми можуть бути зведені до таких основних категорій: 1) чесність і сумлінність при проведенні досліджень; 2) визнання інтелектуального внеску інших учених; 3) взаємовідносини з громадськістю; 4) моральні цінності, які затверджуються або спростовуються науковим дослідженням [14, с. 102].

Доброчесність полягає, зокрема, в непривласненні чужих результатів наукової діяльності (недопущенні плагіату), коректному цитуванні, обнародуванні наукових результатів під іменем їх дійсних авторів (недопущення приписування авторства та виключення з колективу творців, які брали участь у проведенні досліджень, створенні нового об'єкта). Сумлінність передбачає добросовісне, відповідальне ставлення до виконання професійних обов'язків, уважність, своєчасність виконання тощо. Визнання інтелектуального внеску інших учених – це основна етична норма, дотримання якої є запорукою недопущення порушення прав інтелектуальної власності від плагіату, що передбачає, зокрема, недопущення привласнення авторства на чужі об'єкти права інтелектуальної власності; наведення інформації про наукові праці попередників, в яких розкриваються питання за темою наукового дослідження тощо [15, с. 36].

Стандартний інституційний підхід наголошує на зміні поведінки за допомогою інформації, політики, процедур, процесів та зовнішніх санкцій (як правило, каральних чи дисциплінарних), але не має достатньої уваги до роздумів, внутрішнього розуміння та діалогу на комплексному рівні. Отже, узгоджуючись із закликком до мудрості в розумінні важливості академічної доброчесності та етики для вищої освіти, політика та практика,

що підкреслюють рефлексію, усвідомленість та трансформаційне навчання заслуговують на місце в інституційних рамках академічної цілісності.

Європейська мережа академічної доброчесності визначає академічну цілісність як «відповідність етичним та професійним принципам, стандартам та практикам особами чи установами в галузі освіти, досліджень та стипендій» [16, с. 247].

На наш погляд, академічна доброчесність – це підгрунтя університетської, наукової культури, яка повинна формуватись як невід’ємна складова частина загально суспільних цінностей. Як зазначено в Бухарестській Декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2004), основоположними цінностями академічного середовища високих моральних принципів є чесність, довіра, справедливість, повага, надійність та відповідальність. Виховання чесності потрібно починати із себе, а вже

потім вимагати її від всіх членів академічного середовища, не припускаючи ніяких форм обману, брехні, шахрайства, крадіжки та інших поганих вчинків, які можуть негативно позначитися на якості академічних ступенів [17].

Першочерговим завданням на шляху вирішення проблеми академічної недоброчесності є не санкціонуючий та забороняючі підходи, а мотивація взяти участь в академічному діалозі та знати, яка поведінка є прийнятною.

У першу чергу підгрунття академічної доброчесності мають вступати етичні принципи та ціннісні орієнтири як окремого науковця, так і наукової спільноти. Формування атмосфери нетерпимості до академічної недоброчесності має бути свідченням усвідомлення ціннісного призначення науки, а також вагомості ролі кожного науковця не лише в процесі досягнення певних результатів, а й у процесі формуванні добropорядного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Harnad S. 1991 Post-Gutenberg galaxy: the fourth revolution in the means of production of knowledge. *Public-Access Comput. Syst. Rev.* 2, pp. 39– 53. URL : http://cogprints.org/1580/1/harnad_9.postgutenberg.html.
2. *Философия науки / Мел Томпсон. Пер. с англ. А. Гарькавого. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2003. С. 30.*
3. Hopf H, Krief A, Mehta G, Matlin SA. 2019 Fake science and the knowledge crisis: ignorance can be fatal. *R. Soc. open sci.* 6: 19016. P. 2. URL : <http://dx.doi.org/10.1098/rsos.190161>
4. Masood E. 2018 Why academic freedom is needed more than ever. *Nature* 563, 621–623. doi:10.1038/d41586-018-07518-3.
5. Nikunj Dalal. Responding to plagiarism using reflective means. *International Journal for Educational Integrity* (2015) 11:4 doi 10.1007/s40979-015-0002-6. P. 11.
6. Feldman, G., Chao, M. M., Farh, J. L., and Bardi, A. (2015). The motivation and inhibition of breaking the rules: personal values structures predict unethicality. *J. Res. Pers.* 59, 69–80. doi: 10.1016/j.jrp.2015.09.003.
7. Schwartz, S. H. (2003). “A proposal for measuring value orientations across nations,” in *Questionnaire Package of the European Social Survey*, Chap. 7, P. 259–319.
8. Fritzsche, D., and Oz, E. (2007). Personal values’ influence on the ethical dimension of decision making. *J. Bus. Ethics* 75, 335–343. doi: 10.1007/s10551-006- 9256-5.
9. Koscielniak M and Bojanowska A. 2019 The Role of Personal Values and Student Achievement in Academic Dishonesty. *Front. Psychol.* 10:1887. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01887. P. 2.
10. Федух І.С. Визначення змісту поняття «ціннісна орієнтація» у сучасному психолого-педагогічній науці. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 3. URL : file:///D:/Downloads/Vnadps_2011_3_25.pdf.

11. Балл Г.О. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки. *Соц. психологія*. 2005. № 1(9). С. 13.
12. National Research Council 2002. Integrity in Scientific Research: Creating an Environment That Promotes Responsible Conduct. Washington, DC: The National Academies Press. URL : <https://doi.org/10.17226/10430>. P. 4.
13. Academic integrity. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Academic_integrity.
14. Леонтович О.А. Этика научных исследований. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2011. Вып. 8. Т. 62. С. 102.
15. Ульянова Г.А. «Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату» : дис. д.ю.н., Одеса, 2015. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2749/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f%20%d0%a3%d0%bb%d1%8c%d1%8f%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d0%93.%d0%9e.pdf?sequence=5&isAllowed=y> С. 36.
16. Journal of Academic Ethics (2019) 17:245–269. URL : <https://doi.org/10.1007/s10805-019-09332-6>. Page 247.
17. Бухарестская декларация по этическим ценностям и принципам высшего образования в Европейском регионе (2004). CEPES, Бухарест. URL : http://www.naric.kz/index.php-option=com_content&view=article&id=40--2004&catid=6-2011-06-04-17-13-03&Itemid=16&lang=ru.htm.

Бозкурт М. В. Ціннісні та етичні засади академічної доброчесності

У статті здійснюється аналіз чинників, які впливають на доброчесну поведінку в академічному середовищі, та досліджується взаємозв'язок між моральними цінностями учасника наукового співтовариства та цілісністю дослідницького процесу. Проведено аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували вплив етичних цінностей на доброчесну поведінку. Виділено основоположні цінності академічного середовища високих моральних принципів відповідно до Бухарестської Декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2004), такі як: чесність, довіра, справедливість, повага, надійність та відповідальність. Підкреслюється, що кожний людський вчинок як наслідок обраного рішення в ситуації морального вибору так чи інакше стосується інтересів інших людей, суспільства. Вчинок є наслідком рішення (в ситуації морального вибору) і порушує інтереси інших людей чи задовольняє ці інтереси. Рішення приймається на підґрунті сформованих моральних цінностей, так би мовити на підставі власного морального кодексу. Зазначається, що зростаюча роль науки у суспільному житті зумовила формування спеціальних ознак наукового пізнання, таких як: система ціннісних орієнтацій, об'єктивність, системність, перевіряємість, раціональність, методологія дослідження. У статті підіймається питання особистої та соціальної відповідальності учасника освітнього процесу і шляхи боротьби з недоброчесною поведінкою в академічному середовищі. Акцентується увага на тому, що у випадку зміни поведінки учасника освітнього процесу в позитивну сторону, що виникла через страх виявлення порушення та страх покарання, не слід виключати його спробу ввести в оману в ситуаціях, коли особа буде вважати, що вірогідність виявлення порушень буде доволі низькою. А тому робиться висновок, що рефлексивні практики студента чи викладача, які працюють зі студентом над їхнім плагіатом, мають потенціал до внутрішніх змін, що призводять не тільки до зовнішніх змін, таких, як оригінальність роботи, а й і до внутрішніх, які запорукою тривалої доброчесності індивіда. Підкреслюється, що до явища академічної доброчесності потрібно підходити з позитивної точки зору, як до чогось, що закладено в університетській культурі, а не просто як до негативної відповіді на обман.

Ключові слова: академічна доброчесність, доброчесна поведінка, етичні цінності, моральні принципи.

Бозкурт М. В. Ценностные и этические основы академической добродетели

В статье проводится анализ факторов, влияющих на добропорядочное поведение в академической среде, и исследуется взаимосвязь между моральными ценностями участника научного сообщества и целостностью исследовательского процесса. Проведен анализ работ отечественных и зарубежных ученых, исследовавших влияние этических ценностей в добропорядочном поведении. Выделены основополагающие ценности академической среды высоких моральных принципов в соответствии с Бухарестской декларацией этических ценностей и принципов высшего образования в Европе (2004), такие как: честность, доверие, справедливость, уважение, надежность и ответственность. Подчеркивается, что каждый человеческий поступок как следствие выбранного решения в ситуации морального выбора так или иначе затрагивает интересы других людей, общества. Поступок является следствием решения (в ситуации морального выбора) и нарушает интересы других людей, удовлетворяет эти интересы. Решение принимается на основе сложившихся моральных ценностей, так сказать на основании собственного морального кодекса. Отмечается, что возрастающая роль науки в общественной жизни обусловила формирование специальных признаков научного познания, таких как: система ценностных ориентаций, объективность, системность, проверяемость, рациональность, методология исследования. В статье поднимается вопрос личной и социальной ответственности участника образовательного процесса и пути борьбы с недобросовестным поведением в академической среде. Акцентируется внимание на том, что в случае изменения поведения участника образовательного процесса в положительную сторону не следует исключать его попытку ввести в заблуждение в ситуациях, когда лицо будет считать, что вероятность обнаружения нарушений будет довольно низкой. Поэтому делается вывод, что рефлексивные практики студента или преподавателя, которые работают со студентом над их плагиатом, имеют потенциал к внутренним изменениям, которые приводят не только к внешним изменениям, таким как оригинальность работы, но и к внутренним, которые являются залогом длительной добродетели индивида. Подчеркивается, что к явлению академической добродетели нужно подходить с позитивной точки зрения, как к чему-то, что заложено в университетской культуре, а не просто как к отрицательному ответу на обман.

Ключевые слова: академическая добродетель, добродетельная поведение, нравственные ценности, моральные принципы.

Bozkurt M. Value and ethical principles of academic integrity

The article analyzes the factors that influence in good faith behavior in the academic environment and examines the relationship between the moral values of a member of the scientific community and the integrity of the research process. The analysis of works of domestic and foreign scientists who studied the influence of ethical values on virtuous behavior is carried out. The fundamental values of the academic environment of high moral principles in accordance with the Bucharest Declaration of Ethical Values and Principles of Higher Education in Europe (2004) are highlighted, such as: honesty, trust, justice, respect, reliability and responsibility. It is emphasized that every human action as a consequence of the chosen decision in a situation of moral choice in one way or another affects the interests of other people, society. The act is a consequence of the decision (in a situation of moral choice) and violates the interests of other people or satisfies these interests. The decision is made on the basis of established moral values, in other words, on the basis of its own moral code. It is noted that the growing role of science in public life has led to the formation of special features of scientific knowledge, such as: the system of value orientations, objectivity, system, verifiability, rationality, research methodology. The article raises the issue of personal and social responsibility of the participant of the educational process and ways to combat dishonest behavior in the academic environment.

Highlights the fact that in the case of a change in the behavior of a participant in the educational process in a positive way, due to fear of violation and fear of punishment, one should not rule out his attempt to mislead in situations where the person will think that the risk of detection a violation is very low. Therefore, it is concluded that the reflective practices of a student or teacher who work with a student on their plagiarism have the potential for internal changes that lead not only to external changes, such as originality, but also to internal ones, which in turn is the key to long-term virtue of the individual. It is emphasized that the phenomenon of academic integrity should be approached from a positive point of view, as something inherent in university culture, and not simply as a negative response to deception.

Key words: academic integrity, good-faith behavior, ethical values, moral principles.